

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет комп'ютерних наук
Кафедра інтелектуальних інформаційних систем

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор

Іщенко Н.М.

“31” 12 2020 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ (безпека життєдіяльності, основи охорони
праці)»

Спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Освітня програма «Бізнес у сфері послуг»

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Розробник

Завідувач кафедри екології

Завідувач кафедри економіки та підприємництва

Гарант освітньої програми

В.о. декана факультету економічних наук

Директор ННІПО

Начальник НМВ

Григор'єва Л.І.

Алексєєва А.О.

Григор'єва Л.І.

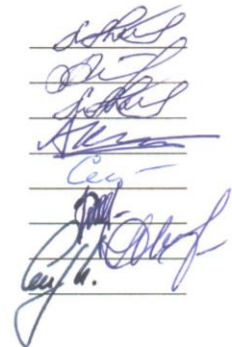
Кузьменко О.Б.

Семенчук І.М.

Філімонова О.Б.

Норд Г.Л.

Шкірчак С.І.

Миколаїв – 2020 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Характеристика дисципліни	
Найменування дисципліни	Безпека життєдіяльності (безпека життєдіяльності, основи охорони праці)	
Галузь знань	07 «Управління та адміністрування»	
Спеціальність	076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»	
Спеціалізація (якщо є)	-	
Освітня програма	«Бізнес у сфері послуг»	
Рівень вищої освіти	<u>Бакалавр</u>	
Статус дисципліни	<u>Нормативна</u>	
Курс навчання		
Навчальний рік	2020-2021 рр.	
Номер(и) семестрів (триместрів):	Денна форма	Заочна форма
	7	-
Загальна кількість кредитів ЄКТС/годин	3/90	
Структура курсу: – лекції – семінарські заняття (практичні, лабораторні, півгрупові) – годин самостійної роботи студентів	Денна форма	Заочна форма
	15	-
	15	-
	60	
Відсоток аудиторного навантаження	33%	
Мова викладання	українська	
Форма проміжного контролю (якщо є)	-	
Форма підсумкового контролю	залік	

2. Мета, завдання та результати вивчення дисципліни

Навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці» є нормативною дисципліною, що включається в навчальні плани як дисципліна обов'язкового вибору. Робоча навчальна програма дисципліни складена на основі Типової навчальної програми, розробленої відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України». Робоча навчальна програма визначає зміст і обсяги навчання та форми контролю знань з дисципліни.

Об'єктом вивчення дисципліни є забезпечення безпеки життєдіяльності в побуті та на робочому місці, основи управління охороною праці в установі (підприємстві, організації).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретичне та методичне забезпечення безпеки життєдіяльності, в тому числі під час надзвичайних ситуацій, та організації управління охороною праці в установі (підприємстві, організації) за національними та міжнародними стандартами.

Метою вивчення навчальної дисципліни є формування у студентів системи теоретичних і прикладних знань з питань створення умов безпеки людини в середовищі її існування та діяльності, у тому числі виробничої. Основний акцент робиться на оволодінні правильною системою цінностей, згідно з якою головним суспільним чинником є життя, довголіття та здоров'я людини (в тому числі в сфері виробничої діяльності) та формуванні навичок забезпечення безпеки своєї та оточуючих людей.

Завданням дисципліни є опанування знаннями, вміннями та навичками вирішувати професійні завдання щодо забезпечення безпеки персоналу та захисту населення в небезпечних та надзвичайних ситуаціях і формування мотивації щодо посилення особистої відповідальності та забезпечення гарантованого рівня безпеки функціонування об'єктів галузі, матеріальних та культурних цінностей в межах науково-обґрунтованих критеріїв прийнятної ризику; сформувати здатність майбутнього фахівця ефективно вирішувати завдання професійної діяльності з обов'язковим урахуванням вимог охорони праці та гарантуванням збереження життя, здоров'я та працездатності працівників у різних сферах професійної діяльності.

Передумови вивчення дисципліни: при розробці робочої навчальної програми дисципліни ставилося за мету запобігти дублюванню її змісту відносно змісту навчального матеріалу шкільної програми з безпеки життєдіяльності та дисципліни «Цивільний захист та охорона праці в галузі», передбаченої при навчанні за програмою освітньо-кваліфікаційного рівня магістр. Навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці» займає провідне місце у структурно-логічній схемі підготовки фахівця за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», оскільки є дисципліною, що використовує досягнення та методи фундаментальних та прикладних наук з філософії, біології, фізики, хімії, соціології, психології, екології, економіки, менеджменту тощо і дозволяє випускнику вирішувати професійні завдання за певною спеціальністю з урахуванням ризику виникнення внутрішніх і зовнішніх небезпек у професійній діяльності та в неробочий час.

У результаті вивчення дисципліни студент

має знати:

- сучасні проблеми й головні завдання безпеки життєдіяльності;
- міжнародні норми і законодавство України у сфері безпеки життєдіяльності населення, систему управління охороною праці та цивільного захисту;
- основні методи збереження здоров'я та працездатності виробничого персоналу;
- основи домедичної допомоги при нещасних випадках та надзвичайних ситуаціях (НС);
- логістичні принципи евакуації населення і працівників;

- психологічні методи мотивації людей для підвищення стресостійкості під час НС та стійкого дотримання принципів гігієни та безпеки праці;
- основні методи й системи забезпечення техногенної безпеки, основні сучасні пристрої, системи та методи захисту людини і природного середовища від небезпек;
- безпечні режими, параметри, виробничі процеси в галузі професійної діяльності;
- методичне забезпечення проведення навчання серед працівників та населення з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та дій за надзвичайних ситуацій;
- функції, обов'язки й повноваження з охорони праці на робочому місці, у виробничому колективі;
- шляхи відвернення уражальної дії небезпечних чинників природного та техногенного характеру.

має вміти:

- орієнтуватися в основних нормативно-правових актах в області забезпечення безпеки;
- аналізувати механізми впливу небезпек на людину, визначати характер взаємодії організму людини з небезпеками середовища існування з урахуванням специфіки механізму токсичної дії небезпечних речовин, енергетичного впливу та комбінованої дії уражальних факторів;
- вживати організаційно-правових заходів забезпечення безпечної життєдіяльності та вміти обґрунтувати та забезпечити виконання у повному обсязі заходів з колективної та особистої безпеки;
- визначати коло своїх обов'язків з питань виконання завдань професійної діяльності з урахуванням ризику виникнення небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання;
- забезпечувати координацію зусиль виробничого колективу в попередженні виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків;
- швидко оцінювати стан сучасних проблем і головних завдань безпеки життєдіяльності та способів виконання завдань професійної діяльності з урахуванням ризику виникнення небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання;
- оцінювати й підтримувати необхідний рівень індивідуального та колективного рівня безпеки у надзвичайних ситуаціях;
- оцінювати безпеку технологічних процесів і обладнання та обґрунтувати заходи щодо її підвищення;
- забезпечувати виконання комплексу робіт на об'єкті з попередження виникнення надзвичайних ситуацій, локалізації та ліквідації їхніх наслідків;
- приймати рішення у складних та непередбачуваних ситуаціях;
- надавати домедичну допомогу при нещасних випадках та надзвичайних ситуаціях (НС);
- здійснювати управління заходами безпеки професійної діяльності, бути ініціативним, відповідальним в межах своїх повноважень на різних рівнях управлінської ієрархії;
- проводити заходи з профілактики виробничого травматизму та професійної захворюваності;
- здійснювати превентивне й аварійне планування реагування під час надзвичайних ситуацій;
- ідентифікувати небезпечні чинники природного та техногенного середовищ і віднаходити шляхи відвернення їхньої уражальної дії використовуючи імовірнісні структурно-логічні моделі.

Навчальний процес, згідно з програмою навчальної дисципліни, здійснюється у таких формах: лекційні, практичні заняття; виконання індивідуально науково-дослідного завдання; самостійна робота студента; контрольні заходи.

Набутими компетенціями після вивчення дисципліни, згідно вищенаведених СВО та ОПП, виступатимуть:

Загальні компетентності (ЗК)	
Шифр	Зміст
ЗК 9	Прагнення до збереження навколишнього середовища.
ЗК 10	Здатність діяти відповідально та свідомо.
ЗК 12	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
Спеціальні (фахові) компетентності	
СК 6	Здатність здійснювати діяльність з дотриманням вимог нормативно-правових документів, у сфері підприємницької, торговельної та біржової діяльності, а також бізнесу у сфері послуг.

Серед **програмних результатів** навчання виступатимуть результати, які закладені у вищенаведеному Стандарті вищої освіти, а саме:

Шифр	Зміст
ПРН 8	Застосовувати одержані знання й уміння для ініціювання та реалізації заходів у сфері збереження навколишнього природного середовища, охорони праці і здійснення безпечної діяльності підприємницьких, торговельних та біржових структур.
ПРН 9	Знати вимоги до діяльності за спеціальністю, зумовлені необхідністю забезпечення сталого розвитку України, її зміцнення як демократичної, соціальної і правової держави.
ПРН 10	Демонструвати здатність діяти соціально відповідально на основі етичних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства.

ПРН 16

Знати основи нормативно-правового забезпечення діяльності підприємницьких, торговельних та біржових структур, а також бізнесу, в т. ч. у сфері послуг, і застосовувати їх на практиці.

3. Програма навчальної дисципліни

Денна форма:

№ тем и	Теми	Лекції	Практичні (семинарські, лабораторні, півгрупові)	Самостійна робота
1	2	3	4	5
Розділ 1. Теоретичні основи безпеки життєдіяльності (БЖД) і забезпечення безпеки людини в середовищах його існування				
1.	Категорійно-понятійний апарат безпеки життєдіяльності, таксономія небезпек. Ризик як кількісна оцінка небезпек. Безпека життєдіяльності в законах і підзаконних актах.	2	2	5
2.	Природні, техногенні та соціально-політичні небезпеки, характер їхніх проявів та дії на людей, тварин, рослин, об'єкти економіки. Соціальні та психологічні чинники ризику. Поведінкові реакції населення у НС.	2	2	5
3.	Характеристика людини в системі «людина – середовище». Основи фізіології людини в контексті її здоров'я і безпеки.	1	2	5
4.	Перша допомога при нещасних випадках. Корпоративна безпека.	1	2	5
Усього за розділом 1:		6	8	20
Розділ 2. Основи охорони праці				
5.	Загальні питання охорони праці. Правове та нормативне регулювання охорони праці. Державне управління охороною праці, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці	1	1	5
6.	Система управління охороною праці на підприємстві. Служба охорони праці. Організація навчання з охорони праці на підприємстві. Розслідування нещасних випадків.	2	2	10
7.	Санітарно-гігієнічні та ергонометричні основи охорони праці. Профілактика травматизму та професійних захворювань.	2	2	5
8.	Повітряне середовище виробничих приміщень. Освітлення виробничих приміщень.		2	5
9.	Виробничий шум, ультра- та інфразвук й виробнича вібрація. Електромагнітні поля та випромінювання різної фізичної природи та частотних діапазонів. Іонізуюче випромінювання	2		5
10.	Електробезпека Основи пожежної профілактики на виробничих об'єктах	2		5
Усього за розділом 2:		9	7	40
Усього за курсом:		15	15	60

4. Зміст навчальної дисципліни

4.1. План лекцій

№	Тема заняття / план
Розділ 1. Теоретичні основи безпеки життєдіяльності (БЖД) і забезпечення безпеки людини в середовищах його існування	
1	<p style="text-align: center;">Лекція №1</p> <p>Тема 1. Категорійно-понятійний апарат безпеки життєдіяльності, таксономія небезпек. Ризик як кількісна оцінка небезпек. Безпека життєдіяльності в законах і підзаконних актах.</p> <p><i>Передбачається розгляд таких питань:</i></p> <ol style="list-style-type: none">1. Основні поняття теоретичних основ безпеки життєдіяльності.2. Ідентифікація небезпек. Квантифікація небезпек.3. Основні положення теорії ризику.4. Квантифікація ризику та концепція прийняттого ризику.5. Оцінка ризику та управління ризиком.6. Безпека життєдіяльності в законах і підзаконних актах.
2	<p style="text-align: center;">Лекція №2</p> <p>Тема 2. Природні, техногенні та соціально-політичні небезпеки, характер їхніх проявів та дії на людей, тварин, рослин, об'єкти економіки. Поведінкові реакції населення у НС. Роль сприйнятливості в безпеці життєдіяльності людини.</p> <p><i>Передбачається розгляд таких питань:</i></p> <ol style="list-style-type: none">1. Геологічні, гідрологічні і біологічні загрози.2. Техногенні небезпеки.3. Соціальні небезпеки.4. Регіональний комплекс небезпек.5. Небезпеки в урбанізованому середовищі.6. Поведінкові реакції населення у НС. Роль сприйнятливості в безпеці життєдіяльності людини.
3	<p style="text-align: center;">Лекція №3</p> <p>Тема 3. Характеристика людини в системі «людина – середовище». Основи фізіології людини в контексті її здоров'я і безпеки.</p> <p><i>Передбачається розгляд таких питань:</i></p> <ol style="list-style-type: none">1. Здоров'я людини з медико-біологічної і соціальної точки зору.2. Основи фізіології систем організму (кровообігу, дихання, травлення, нервової та ендокринної систем). Аналізатори людини.3. Характеристика середовища існування людини природного, побутового, виробничого характеру. <p>Зовнішні і внутрішні дії, які впливають на стан людини, а також захворювання, які викликаються чинниками навколишнього середовища.</p> <p>Тема 4. Перша допомога при нещасних випадках. Корпоративна безпека.</p> <p><i>Передбачається розгляд таких питань:</i></p> <ol style="list-style-type: none">1. Загальні принципи, організація і способи долікарської підготовки.2. Ознаки певних видів ураження.3. Основи токсикології.4. Послідовність надання першої долікарської допомоги.4. Корпоративна безпека.

Розділ 2. Основи охорони праці	
4	<p align="center">Лекція №4</p> <p>Тема 5. Загальні питання охорони праці. Правове та нормативне регулювання охорони праці. Державне управління охороною праці, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці</p> <p><i>Передбачається розгляд таких питань:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Правове та нормативне регулювання охорони праці. 2. Державне управління охороною праці, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці.
5	<p align="center">Лекція №5</p> <p>Тема 6. Система управління охороною праці на підприємстві. Служба охорони праці. Організація навчання з охорони праці на підприємстві. Розслідування нещасних випадків.</p> <p><i>Передбачається розгляд таких питань:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Основні принципи, функції та завдання управління охороною праці на підприємстві (в організації, установі). 2. Регулювання питань охорони праці у колективному договорі. 3. Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань та аварій. 4. Інструктажі з питань охорони праці.
6	<p align="center">Лекція №6</p> <p>Тема 7. Санітарно-гігієнічні та ергонометричні основи охорони праці. Профілактика травматизму та професійних захворювань.</p> <p><i>Передбачається розгляд таких питань:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Загальні підходи до оцінки умов праці. Ергономіка. 2. Основи фізіології праці. Гігієна праці та виробнича санітарія. 3. Основні причини виробничих травм та професійних захворювань. Основні заходи по запобіганню травматизму та професійним захворюванням.
7	<p align="center">Лекція №7</p> <p>Тема 9. Виробничий шум, ультра- та інфразвук й виробнича вібрація.</p> <p>Електромагнітні поля та випромінювання різної фізичної природи та частотних діапазонів. Іонізуюче випромінювання.</p> <p><i>Передбачається розгляд таких питань:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Нормування та вимірювання рівнів шуму; вплив шуму на організм людини. 2. Ультразвук та інфразвук. Вплив на організм людини. 3. Фізичні характеристики вібрації, нормування та вимірювання рівнів вібрації; вплив вібрації на організм людини. 4. Електромагнітні поля та випромінювання радіочастотного діапазону. 5. Іонізуюче випромінювання.
8	<p align="center">Лекція №8</p> <p>Тема 10. Електробезпека. Основи пожежної профілактики на виробничих об'єктах.</p> <p><i>Передбачається розгляд таких питань:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Види електротравм та чинники, що впливають на наслідки ураження електричним струмом. 2. Основні причини електротравм та умови ураження людини електричним струмом. 3. Надання першої допомоги при ураженні електричним струмом. 4. Основні засоби і заходи забезпечення пожежної безпеки виробничого об'єкту. 5. Пожежна сигналізація та способи і засоби пожежогасіння. 6. Вивчення правил пожежної безпеки та дії персоналу при виникненні пожежі.

4.2. План практичних (семінарських, лабораторних, півгрупових) занять

№	Назва теми / план
Розділ 1. Теоретичні основи безпеки життєдіяльності (БЖД) і забезпечення безпеки людини в середовищах його існування	
1	<p style="text-align: center;">Практичне заняття 1</p> <p>Тема 1. Категорійно-понятійний апарат безпеки життєдіяльності, таксономія небезпек. Ризик як кількісна оцінка небезпек. Безпека життєдіяльності в законах і підзаконних актах.</p> <p><i>Передбачається розгляд таких питань:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Аксиоми безпеки життєдіяльності. 2. Методологічні основи та системний підхід у безпеці життєдіяльності. 3. Таксономія, ідентифікація небезпек. 4. Види небезпек (мікро- та макробіологічна, вибухопожежна, гідродинамічна, пожежна, радіаційна, фізична, хімічна, екологічна). 5. Ризик як кількісна оцінка небезпек. 6. Концепція прийняттого ризику.
2	<p style="text-align: center;">Практичне заняття 2</p> <p>Тема 2. Природні, техногенні небезпеки та соціально-політичні. Засоби їх попередження.</p> <p><i>Передбачається розгляд таких питань:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Геологічні, гідрологічні і біологічні загрози. 2. Комплекс заходів з запобігання природних надзвичайних ситуацій та організації дій щодо усунення їхніх негативних наслідків. 3. Небезпечні події на транспорті та аварії на транспортних комунікаціях. 4. Джерела радіації та одиниці її вимірювання. 5. Аварії на хімічно-небезпечних об'єктах та вимоги до їхнього розміщення та розвитку. 6. Поведінкові реакції населення у надзвичайних ситуаціях (соціально-політичні конфлікти, тероризм, його види). 7. Сучасні інформаційні технології та безпека життєдіяльності людини. 8. Вплив інформаційного чинника на здоров'я людини та безпеку суспільства.
3	<p style="text-align: center;">Практичне заняття 3</p> <p>Тема 3. Характеристика людини в системі «людина – середовище». Основи фізіології людини в контексті її здоров'я і безпеки.</p> <p><i>Передбачається розгляд таких питань:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Людина як основний елементом системи «Л-С». Комплексний аналіз життєдіяльності людини. 2. Класифікація основних форм діяльності людини. 3. Характеристика середовища існування людини (природне, виробниче, побутове). 4. Негативні чинники і способи попередження їх негативних наслідків. 5. Здоров'я людини з медико-біологічної і соціальної точки зору. 6. Здоровий образ життя. 7. Гомеостаз і адаптація як універсальні властивості людського організму. 8. Поняття про імунітет людини. 9. Адаптація організму до зовнішніх факторів середовища.
4	<p style="text-align: center;">Практичне заняття 4</p> <p>Тема 4. Надання першої медичної до лікарняної допомоги потерпілому.</p> <p><i>Передбачається розгляд таких питань:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення поняття перша до лікарська допомога. 2. Загальні принципи надання першої до лікарської допомоги. 3. Ознаки певних видів ураження. 4. Послідовність надання першої до лікарської допомоги.

	5. Практичні навички та вміння для надання першої допомоги потерпілому.
Розділ 2. Основи охорони праці.	
5	<p align="center">Практичне заняття 5</p> <p>Тема 5. Правове та нормативне регулювання охорони праці. Державне управління охороною праці, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці</p> <p align="center"><i>Передбачається розгляд таких питань:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Загальні закони України та нормативно-правові документи про охорону праці. 2. Основні принципи державної політики України у галузі охорони праці. 3. Гарантії прав громадян на охорону праці. 4. Органи державного управління охороною праці та державного нагляду за охороною праці, їх основні права та повноваження. 5. Громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону праці. 6. Відповідальність посадових осіб і працівників за порушення законодавства про охорону праці.
6	<p align="center">Практичне заняття 6</p> <p>Тема 6. Система управління охороною праці на підприємстві. Служба охорони праці. Організація навчання з охорони праці на підприємстві. Розслідування нещасних випадків.</p> <p align="center"><i>Передбачається розгляд таких питань:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Основні принципи, функції та завдання управління охороною праці на підприємстві (в організації, установі). 2. Служба охорони праці на підприємстві. Комісія з питань охорони праці підприємства. 3. Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань та аварій. <ul style="list-style-type: none"> – розслідування та облік нещасних випадків, спеціальне розслідування; – розслідування та облік випадків виявлення хронічних професійних захворювань і отруень; – розслідування і облік аварій. <p>На завершення заняття передбачається ознайомлення з переліком та змістом актів розслідування, що складаються за відповідними формами (форми Н-1...Н-10, П-1...П-6, А-1, А-2).</p>
7	<p align="center">Практичне заняття 7</p> <p>Тема 7. Санітарно-гігієнічні та ергонометричні основи охорони праці. Профілактика травматизму та професійних захворювань</p> <p align="center"><i>Передбачається розгляд таких питань:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Основи фізіології праці. 2. Гігієна праці та виробнича санітарія. 3. Загальні підходи до оцінки умов праці. 4. Ергономіка й охорона праці. 5. Профілактика травматизму та професійних захворювань.
8	<p align="center">Практичне заняття 8</p> <p>Тема 8. Повітряне середовище виробничих приміщень. Освітлення виробничих приміщень.</p> <p align="center"><i>Передбачається розгляд таких питань:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Робоча зона, повітря робочої зони та мікроклімат робочої зони. 2. Забруднення повітряного середовища та гранично допустимі концентрації шкідливих речовин. 3. Вентиляційний режим виробничих приміщень. 4. Класифікація виробничого освітлення та основні вимоги до виробничого освітлення. 5. Нормування освітлення, розряди зорової роботи.

4.3. Завдання для самостійної роботи

Передбачаються такі види самостійної роботи:

1. підготовка до практичних занять;
2. підготовка індивідуальної пошуково-інформаційної роботи;
3. виконання самостійної практичної роботи;
4. підготовка до підсумкового контролю знань за контрольними питаннями.

Важливе значення в керівництві самостійною роботою студентів відводиться індивідуальним та груповим консультаціям, їх мета – допомогти студентам у вивченні того чи іншого питання, в правильній організації самостійної роботи над вивченням предмета.

Успішність підготовки до практичних занять і складання заліку значною мірою залежить від організації самостійної роботи. Для здійснення самостійної роботи студентам рекомендується ознайомитись з навчально-методичною літературою, перелік якої наведено в списку рекомендованої літератури, а також публікаціями періодичних видань. Рекомендовану літературу необхідно вивчати систематично, згідно із списком і в такій послідовності:

- а) ознайомитись з навчальною програмою із змістом кожної теми;
- б) засвоїти навчальний матеріал, що відноситься до конкретної теми;
- в) дати відповідь на контрольні запитання відповідної теми;
- г) виписати всі незрозумілі питання для розгляду їх на консультації.

При вивченні навчального матеріалу необхідно використовувати звіти підприємств і інші джерела інформації, аналізуючи зміни показників за методикою, поданою в підручниках.

За результатами контролю студентам виставляють оцінки в журналах поточної успішності за бальною системою рейтингового контролю. Підсумковий контроль знань у вигляді заліку (у 7 семестрі) здійснюється за контрольними питаннями.

Індивідуальна пошуково-інформаційна робота

1. Правове та нормативне регулювання охорони праці.
2. Державне управління охороною праці в Україні.
3. Навчання працівників з питань охорони праці.
4. Аналіз і профілактика травматизму та профзахворювань.
5. Основи техніки безпеки в офісних приміщеннях.
6. Основи пожежної безпеки в офісних приміщеннях.
7. Електробезпека в офісних приміщеннях.
8. Освітлення офісних приміщень.
9. Вплив шуму, вібрації, ультразвуку та інфразвуку на людину.
10. Охорона праці користувачів ПК. (ПК – персональний комп'ютер)
11. Перша долікарська допомога при нещасних випадках.
12. Управління охороною праці на підприємстві, в установі.
13. Світовий досвід управління умовами та охороною праці.
14. Розвиток соціального партнерства в галузі охорони праці.
15. Атестація робочих місць за умовами праці.
16. Міжнародне співробітництво в галузі охорони праці.
17. Колективний договір як правовий інструмент поліпшення умов і охорони праці.
18. Травматизм і захворювання у професійній сфері та їх соціально-економічні наслідки.
19. Досвід Сполучених Штатів Америки в реалізації заходів з охорони праці.
20. Запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням і система відшкодування шкоди від них у Євросоюзі.

21. Психологічне та інженерне забезпечення охорони праці.
22. Організація охорони праці в Японії.
23. Науково-технічне та соціальне забезпечення охорони праці в Україні.
24. Соціально-економічне значення охорони праці.
25. Охорона праці та соціальний захист в Україні: стан, проблеми, перспективи.
26. Шкідливі виробничі фактори та засоби захисту від них.
27. Актуальні проблеми гігієни праці.
28. Принципи організації та функціонування системи управління охороною праці на підприємстві, в установі.
29. Організація охорони праці у Великобританії.
30. Система соціального захисту від професійних ризиків.

Вимоги до оформлення:

Студенти виконують один з запропонованих варіантів індивідуальної пошуково-інформаційної роботи. Вибір відповідного варіанту здійснюється за порядковим номером студента у журналі відвідувань.

Документ, який здається викладачу, складається з:

- титульного листа, на якому вказується назва вищого навчального закладу та його підпорядкування, найменування кафедри, тема, номер варіанту, прізвище та ініціали автора роботи, місто, де знаходиться університет та рік виконання;
- основного змісту роботи, у якому відображені завдання, поставлені перед студентом;
- списку використаних джерел.

В основній частині індивідуальної роботи повинно бути висвітлене поставлене питання на достатньому науковому рівні. Загальний обсяг індивідуальної роботи має складати 10 сторінок друкованого тексту. Студент повинен самостійно здійснити підбір нормативно-правових актів, загальної, навчальної, наукової та спеціальної літератури. Індивідуальна робота підписується студентом і вказується дата її виконання. Виконану роботу студент здає згідно із встановленими строками.

Індивідуальна робота має бути виконана на папері форматом А4. Вона може подаватися в друкованому вигляді за вимогами: поля: верхнє - 2,5, нижнє 2,0, лівє - 3,5, правє - 1,5. Сторінки роботи мають бути пронумеровані.

Вимоги до оформлення індивідуальних письмових робіт: формат А4, поля: лівє – 3 см, правє – 1 см, верхнє та нижнє – по 2 см, розмір шрифту 14 пт, інтервал – 1,5 ст., шрифт Times New Roman. Обсяг реферату: титульна сторінка, вступ, 3 розділи – мінімум по 4 сторінки, висновки – 1 сторінка, список використаних джерел – 1 сторінка.

Самостійна практична робота з дисципліни

Розділ 1

Вказівки до виконання:

До початку виконання завдання студент самостійно засвоює, що таке перша долікарська допомога та загальні принципи й прийоми надання першої допомоги. Усвідомлює та запам'ятовує послідовність надання долікарської допомоги. Вивчає основні ознаки порушення життєво важливих функцій організму людини. Самостійно набуває практичних навичок і вмінь надання першої допомоги потерпілому.

У письмовому вигляді студент самостійно зазначає свої послідовні правильні рятувальні й реанімаційні дії в конкретній ситуації при заданому ураженні потерпілого, згідно з варіантом, який видає викладач.

Необхідно:

1. Письмово вказати ознаки різних видів ураження.
2. Письмово навести чітку послідовність надання першої долікарської допомоги у всіх основних типових випадках.

3. Письмово зазначити послідовні правильні рятувальні й реанімаційні дії студента в конкретній ситуації при заданому ураженні потерпілого (згідно з наданим варіантом за табл.1).

4. При захисті роботи вміти практично виконати своє завдання.

Розділ 2

Вказівки до виконання:

Студенти самостійно вивчають Постанову Кабінету Міністрів України від 22 березня 2001 р. N 270 Київ «Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру» (поточна редакція — від 04.03.2016, підстава [76-2016-п](#)), знайомляться з методикою та послідовністю розслідування нещасних випадків, змістом акту розслідування.

Необхідно:

1. Здійснити аналіз ситуації з розділу 1 даної самостійної згідно з варіантом так, ніби нещасний випадок, наданий у варіанті, стався, наприклад, під час участі у культурно-масових заходах, спортивних змаганнях та ін. (див. Загальні питання Порядку, п. 3).

2. Самостійно заповнити акт про нещасний випадок невиробничого характеру за формою Н-Т, користуючись поясненнями, даними в «Порядку розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру» для ситуації, даної в розділі 1 за варіантом.

4.4. Забезпечення освітнього процесу

Проекційне мультимедійне обладнання (проектор, екран, ноутбук/комп'ютер);

Доступ до мережі Internet, точка доступу Wi-Fi;

OS: Windows, Android, iOS;

Browsers: Chrome / Opera / Mozilla Firefox / MS Edge;

Програмне забезпечення: Word, PowerPoint; Skype, Zoom, Google Meet;

Вікриті бази даних Міністерства юстиції України

Система електронного навчання Moodle 3.9

Апаратурне забезпечення викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці»

1. Дозиметр ДП-5Б – 1 шт.
2. Дозиметр ДП-5А – 1 шт.
3. Радіометр стаціонарний ТИК-87 (СРП-68) – 1 шт.
4. Радіометр стаціонарний «Прип'ять» – 2 шт.
5. Макет-схема дозиметра ДП 5-А – 1 шт.
6. Макет-схема дозиметра ДП63-А – 1 шт.
7. Дозиметр-радіометр МКС-05 «ТЕРРА» – 1 шт.
8. Хімреактиви для ВПХР.
9. Протигази – 2 шт.
10. Тестер інтенсивності електромагнітного випромінювання ТМ-194 – 1 шт.
11. Гігрометр психрометричний ВИТ – 2 шт.
12. Гігрометр психрометричний ВИТ – 1 шт.
13. Цифровий термо-гігрометр з годинником – 2 шт.
14. Анемометр чашковий – 1 шт.
15. Психрометр – 2 шт.
16. Психрометр електричний – 1 шт.
17. Професійний анемометр (термоанемометр ЕТ-935) – 1 шт.
18. Люксметр АПК – 1 шт.
19. Люксметр Ю 116 – 1 шт.

20. Манометр ТМ – 1 шт.
21. Барометр М67М3523 – 1 шт.
22. Флюгер-тренажер – 1 шт.

5. Підсумковий контроль

Види проміжного контролю: опитування під час аудиторних занять, виступи на семінарських заняттях, підготовка реферату, самостійної практичної роботи.

Підсумковий контроль – проведення заліку/диференційованого заліку.

Перелік питань до заліку/диференційованого заліку

1. Дайте визначення небезпечних і шкідливих факторів антропогенного походження.
2. Дайте визначення поняття ризику виникнення небезпеки для людини.
3. Наведіть класифікацію природних небезпек.
4. Наведіть небезпеки сучасного середовища існування людини.
5. Наведіть номенклатуру і класифікацію небезпек.
6. Наведіть правила поведінки і дії населення при деяких стихійних лихах.
7. Наведіть природні небезпеки, характерні для України.
8. Наведіть соціальні та політичні небезпеки для людини у середовищі її мешкання.
9. Надайте загальну характеристику аналізаторів людини (функції, призначення).
10. Обґрунтуйте концепцію допустимого ризику.
11. Обґрунтуйте системний аналіз безпеки людини у середовищі її життєдіяльності.
12. Охарактеризуйте атмосферні природні небезпеки.
13. Охарактеризуйте біологічне забруднення довкілля.
14. Охарактеризуйте вібраційну чутливість людини.
15. Охарактеризуйте гідросферні природні небезпеки.
16. Охарактеризуйте енергетичне забруднення довкілля.
17. Охарактеризуйте зоровий аналізатор людини (будову, функції, причини погіршення роботи).
18. Охарактеризуйте нюховий аналізатор людини (будову, функції, причини погіршення роботи).
19. Охарактеризуйте слуховий аналізатор людини (будова, функція, причини погіршення роботи).
20. Охарактеризуйте смаковий аналізатор людини (будову, функції, причини погіршення роботи).
21. Охарактеризуйте шкіряний аналізатор (будову, функції, причини погіршення роботи).
22. Перелічіть небезпеки в сучасному урбанізованому середовищі.
23. Поясніть і охарактеризуйте космічні природні небезпеки.
24. Поясніть, в чому полягає хімічне забруднення довкілля.
25. Поясніть, у чому полягає біологічне забруднення довкілля.
26. Поясніть, у чому полягає взаємодія людини з середовищем проживання, аксіома про потенційну небезпеку процесу взаємодії.
27. Поясніть, у чому полягає вплив небезпечних і шкідливих факторів антропогенного походження на організм людини.
28. Поясніть, у чому полягає фізичне забруднення довкілля.
29. Поясніть, у чому полягають літосферні природні небезпеки.
30. Охорона праці як соціально-економічний чинник і галузь науки.
31. Основні поняття у галузі охорони праці.

32. Основні розділи дисципліни „Основи охорони праці” та її зв’язок з іншими дисциплінами.
33. Основні законодавчі акти про охорону праці.
34. Основні положення Закону України „Про охорону праці”.
35. Основні положення Закону України „Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності”.
36. Види та строки навчання та перевірки знань робітників з питань охорони праці.
37. Основні види інструктажів з питань охорони праці, їх призначення та періодичність.
38. Розслідування та облік нещасних випадків. Спеціальне розслідування нещасних випадків.
39. Розслідування та облік випадків виявлення хронічних професійних захворювань і отруень.
40. Розслідування та облік аварій.
41. Гігієна праці та виробнича санітарія.
42. Вентиляція виробничих приміщень. Призначення та класифікація систем вентиляції.
43. Мікроклімат виробничих приміщень. Вплив параметрів мікроклімату на організм людини.
44. Основні світлотехнічні поняття та одиниці.
45. Види виробничого освітлення.
46. Фізичні характеристики шуму. Нормування шуму та вимірювання його рівнів. Вплив шуму на організм людини. Основні принципи захисту від шкідливого впливу шуму на організм людини.
47. Інфразвук та ультразвук, його джерела та принципи нормування. Вплив на організм людини.
48. Основні параметри та види вібрації. Нормування вібрації та вимірювання її рівнів. Вплив вібрації на організм людини.
49. Види та властивості іонізуючих випромінювань. Вплив іонізуючого випромінювання на організм людини. Нормування іонізуючого випромінювання. Заходи і засоби захисту від іонізуючого випромінювання.
50. Електромагнітні випромінювання, що пов’язані з експлуатацією комп’ютерної техніки (рентгенівське, оптичне та радіочастотного діапазону). Їх вплив на організм людини.
51. Електробезпека. Електротравматизм та дія електричного струму на організм людини. Фактори, що спливають на наслідки ураження людини електричним струмом. Основні види електричних травм.
52. Надання медичної допомоги при ураженні людини електричним струмом.
53. Пожежна безпека. Основні причини пожеж. Небезпечні та шкідливі чинники, що пов’язані з пожежами.
54. Основи теорії горіння та різновиди горіння. Необхідні умови для виникнення горіння.
55. Показники пожежовибуху небезпечності.
56. Категорія приміщень за вибухо- та пожежо небезпечністю.
57. Установки та засоби гасіння пожеж.
58. Організація пожежної безпеки. Закон України „Про пожежну безпеку”.

6. Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів навчання

Діагностика результатів навчання включає поточний і підсумковий контроль. Контроль знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою. На залік відводиться максимальна кількість балів – 30 балів.

6.1. Критерії оцінювання для досягнення максимальної кількості балів

Максимальну кількість балів, яку може отримати студент протягом семестру становить 70 балів.

№	Вид діяльності (завдання)	Максимальна кількість балів
1	Виступи на семінарських заняттях	20 (4*5 б.)
2	Робота на практичних заняттях	15 (3*5 б.)
3	Виконання індивідуальної пошуково-інформаційної роботи	20
4	Самостійна практична робота	15
Усього протягом семестру		70
5	Залік	30
Всього		100

Контрольні заходи включають поточний і підсумковий контроль.

Перевірка та оцінювання знань студентів проводиться у таких формах:

1. Оцінювання знань студента під час семінарських, практичних занять.
2. Проведення поточного контролю.
3. Проведення заліку.

Критерії оцінювання завдань для досягнення максимальної кількості балів

Вид діяльності (завдання)	Критерії для максимальної кількості балів
Виступи на семінарських заняттях	<ul style="list-style-type: none">– Знання матеріалу (3 б)– Опрацювання додаткової літератури (1 б)– Активна участь в обговоренні питань семінару (1 б)
Робота на практичних заняттях	<ul style="list-style-type: none">– Підготовка до заняття (опрацювання матеріалу, підготовка до виконання: визначення теми, мети) (2 б)– Повне і вірне виконання роботи (2 б)– Наявність висновків (1 б)
Виконання та захист індивідуальних навчально-дослідних завдань	<ul style="list-style-type: none">– Велика кількість опрацьованих літературних джерел (4 б)– Дотримання структури роботи (Зміст, Вступ, Основна частина, Висновки) (4 б)– Дотримання вимог в оформленні (в т.ч. посилань на літературне джерело) (4 б),– Наявність власних суджень (4 б),– Підготовка презентації до роботи (4 б).

Самостійна практична робота	<ul style="list-style-type: none"> – Повне і вірне виконання роботи (10 б) – Наявність висновків (2 б) – При захисті роботи вмінні практично виконати своє завдання (3 б)
-----------------------------	--

Оцінювання знань студентів під час семінарських, практичних занять має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Об'єктами поточного контролю є:

- а) систематичність, активність та результативність роботи протягом семестру над вивченням програмного матеріалу навчальної дисципліни; відвідування занять;
- б) виконання завдань для самостійного опрацювання;
- в) рівень виконання самостійних завдань для самостійної роботи (індивідуальної пошукової роботи).

Критерії оцінки усної відповіді студента:

Оцінка 5 балів ставиться у випадку:

- студент вільно володіє, визначеними програмою, знаннями й уміннями;
- правильно і в достатній кількості добирає необхідні для відповіді факти;
- висловлює власне ставлення до навчального матеріалу;
- відповідь чітка і завершена;
- мова добра.

Оцінка 4 бали ставиться у відповідності з попередніми вимогами, але:

- студент має незначні ускладнення при використанні визначених програмою знань і умінь;
- при доборі фактів припускається незначних помилок;
- власне ставлення студентом висловлюється, але в аргументації зустрічаються окремі неточності;
- мова добра.

Оцінка 3 бали ставиться в такому випадку:

- студент користується лише окремими знаннями й уміннями;
- порушує логіку викладу;
- відповідь недостатньо самостійна;
- аргументація слабка;
- є суттєві помилки в знанні фактичного матеріалу та висновках;
- мова спрощена.

Оцінка 0-2 бали ставиться в разі незнання більшої частини матеріалу, відсутності будь-якої логіки викладу, а саме:

- студент не володіє необхідними для здійснення завдання уміннями;
- головного фактичного матеріалу не знає.

При оцінюванні практичних завдань увага також приділяється якості, самостійності та своєчасності здачі виконаних завдань викладачу (згідно з графіком навчального процесу). Якщо якась із вимог не буде виконана, то оцінка буде знижена.

Проведення підсумкового контролю знань. Результатом вивчення дисципліни виступає залік. Умовою допуску до підсумкового контролю знань є позитивні оцінки з поточного модульного контролю знань. Контроль знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою. Максимальну кількість балів, яку може отримати студент протягом

триместру становить 70 балів. На залік відповідно відводиться максимальна кількість балів – 30 балів.

Оцінка 90-100 балів ставиться за глибоке засвоєння програмного матеріалу, застосування для відповіді не тільки рекомендованої, а й додаткової літератури та творчого підходу; чітке володіння понятійним апаратом, методами, методиками та інструментами визначення та оцінки якості, вміння використовувати їх для виконання конкретних практичних завдань, розв'язання ситуацій. Оформлення відповіді повинно бути охайним, логічним і послідовним.

Оцінка 82-89 балів ставиться за глибоке засвоєння програмного матеріалу, застосування рекомендованої літератури; чітке володіння понятійним апаратом, методами, методиками, вміння використовувати їх для виконання конкретних практичних завдань, розв'язання ситуацій. Але при розв'язку практичних завдань наявні помилки (математичні, розрахункові, тобто методичний підхід до вирішення задачі є правильним, але допущені незначні неточності у розрахунках певних показників), або не зовсім повна відповідь на питання. При цьому оформлення відповіді повинно бути охайним, логічним і послідовним.

Оцінка 75-81 балів ставиться за засвоєння програмного матеріалу; володіння понятійним апаратом, методами, методиками, однак допускаються помилки у розв'язку завдань та тлумаченні питань. Студент показує своє в цілому розуміння питання, однак допускає певні неточності. При цьому студент застосовує основні знання навчального матеріалу, що передбачені навчальною програмою. Оформлення відповіді повинно бути охайним.

Оцінка 67-74 балів ставиться за неповне засвоєння програмного матеріалу. Студент показує неповні знання з контрольних питань, плутається. Допущені неточності у судженнях, у висновках, однак основну частину студент розкриває. Завдання може не бути виконаним повністю, однак оформлення відповіді повинно бути охайним.

Оцінка 60-66 балів ставиться за неповне засвоєння програмного матеріалу. Студент показує своє в цілому розуміння питання, однак постійно плутається. Студент демонструє часткове вміння застосовувати теоретичні знання для розв'язання практичних задач: практичні завдання студентом виконуються в цілому, але при їх виконанні студент припускається значних помилок.

Оцінка 35-59 балів ставиться за недостатні знання, невміння застосовувати теоретичні знання для розв'язання практичних задач. При цьому студентом демонструються знання з основних положень навчальної програми, термінології та ключових питань.

Оцінка 1-34 балів ставиться студенту, що не опанував програмний матеріал, не може правильно виконати практичні завдання, стикається зі значними труднощами при аналізі показників якості продукції, у використанні термінології дисципліни.

Критерії оцінювання знань на заліку:

Оцінкою 21-30 відповідь студента оцінюється, якщо вона демонструє глибокі знання всіх теоретичних положень і вміння застосовувати теоретичний матеріал для практичного аналізу і не має ніяких неточностей.

Оцінкою 11-20 відповідь оцінюється, якщо вона показує знання всіх теоретичних положень, вміння застосовувати їх практично, але допускаються деякі принципові неточності.

Оцінкою 0-10 відповідь студента оцінюється за умови, що він знає головні теоретичні положення та може використати їх на практиці.

Критерії оцінювання завдань залікового білету для досягнення максимальної кількості балів:

№ завдання залікового білету	Максимальна кількість балів
1	15
2	15

Приклад залікового білету:

Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Рівень вищої освіти Перший (бакалавр)
Спеціальність
Освітньо-професійна програма Семестр 7
Навчальна дисципліна Безпека життєдіяльності (безпека життєдіяльності, основи охорони праці)

ЗАЛІКОВИЙ БІЛЕТ № 0

1. Дайте визначення небезпечних і шкідливих факторів антропогенного походження.
2. Організація пожежної безпеки. Закон України „Про пожежну безпеку”.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № від „ ” 20 року

Завідувач кафедри, _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Викладач _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

7. Рекомендовані джерела інформації

7.1. Підручники, опорні конспекти лекцій

7.1.1. Конспекти лекцій викладачів кафедри екології ЧНУ імені Петра Могили:

– в системі MOODLE ЧНУ імені Петра Могили:

7.1.2. Навчальні посібники бібліотечного фонду кафедри екології ЧНУ імені Петра Могили і наукової бібліотеки ЧНУ імені Петра Могили:

1. Основи охорони праці: Підручник. 2-ге видання / К.Н.Ткачук, М.О.Халімовський, В.В.Зацарний та ін. – К.: Основа, 2006 – 448 с.
2. Запорожець О.І., Протоєрейський О.С., Франчук Г.М., Боровик І. М. Основи охорони праці. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 264 с.
3. Основи охорони праці: /В.В. Березуцький, Т.С. Бондаренко, Г.Г.Валенко та ін.; за ред. проф. В.В. Березуцького. – Х.:Факт, 2005. – 480 с.
4. Русаловський А. В. Правові та організаційні питання охорони праці: Навч. посіб. – 4-те вид., допов. і перероб. – К.: Університет «Україна», 2009. – 295 с.
5. Охорона праці: навч. посіб. / З.М. Яремко, С.В. Тимошук, О.І. Третяк, Р.М. Ковтун; за ред. проф. З.М. Яремка. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 374 с.
6. Катренко Л.А., Кіт Ю.В., Пістун І.П. Охорона праці. Курс лекцій. Практикум: Навч. посіб. – Суми: Університетська книга, 2009. – 540 с.
7. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці. Підручник — Львів: УАД, 2006 – 336 с.
8. Охорона праці та промислова безпека: Навч. посіб. / К. Н. Ткачук, В. В. Зацарний, Р. В. Сабарно, С. Ф. Каштанов, Л. О. Мітюк, Л. Д. Третякова, К. К.Ткачук, А. В. Чадюк. За ред. К. Н. Ткачука і В. В. Зацарного. – К.: 2009.
9. Охорона праці (Законодавство. Організація роботи): Навч. посіб. / За заг. ред. к.т.н., доц. І. П. Пістуна. – Львів: “Тріада плюс”, 2010. – 648 с.
10. Охорона праці (практикум): Навч. посіб. / За заг. ред. к.т.н., доц.. І. П. Пістуна. – Львів: «Тріада плюс», 2011. – 436 с.
11. Серіков Я. О. Основи охорони праці: Навч. посіб. – Харків, ХНАМГ, 2007. – 227 с.
12. Гандзюк М.П., Желібо Є.П., Халімовський М.О. Основи охорони праці. – К.: Каравела, 2004. – 408 с.
13. Лабораторний практикум з курсу «Основи охорони праці»/ В. В. Березуцький, Т. С. Бондаренко, Л. А. Васьковець та ін.; За ред. В. В. Березуцького. — Х.: Факт, 2005. — 348 с.
14. Безпека життєдіяльності (забезпечення соціальної, техногенної та природної безпеки: Навч. посібник/ В.В. Бегун, І.М. Науменко - К.: , 2004. – 328с.
15. Березуцький В.В., Васьковець Л.А., Вершиніна Н.П. та ін. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник / За ред.. проф. В.В. Березуцького. – Х.: Факт, 2005. – 348 с.
16. Желібо Є. П., Заверуха Н. М., Зацарний В. В. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти України I-IV рівнів акредитації/ за ред. /Є. П. Желібо, і В.М. Пічі. – Львів: Піча Ю.В., К.: "Каравела", Львів: “Новий Світ., 2002. – 328 с.
17. Касьянов М.А., Ревенко Ю.П., Медяник В.О., Арнаут І.М., Друзь О.М., Тищенко Ю.А. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. – 284 с.
18. Концепція освіти з напрямку "Безпека життя і діяльності людини" / В.О. Кузнецов, В.В. Мухін, О.Ю. Буров та ін. // Інформаційний вісник. Вища освіта. – К.: Вид-во наук.-метод. центру вищої освіти МОНУ, 2001. – № 6. – С. 6–17.
19. Ліпкан В.А. Безпекознавство: Навч. посіб. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – 208 с.
20. Михайлюк В.О. Цивільний захист: Навч.посібник. Миколаїв: НУК, 2005. – ч.1. Соціальна, техногенна і природна безпека. – 136 с.
21. Михайлюк В.О., Халмурадov Б.Д. Цивільна безпека: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008, - 158 с.

22. Мохняк С.М., Дацько О.С., Козій О.І., Романів А.С., Петрук М.П., Скіра В.В., Васійчук В.О., Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник. Львів. Видавництво НУ "Львівська політехніка", 2009.- 264 с.
23. Осипенко С.І., Іванов А.В. "Організація функціонального навчання у сфері цивільного захисту". Навчальний посібник. – К., 2008. – 286с.
24. Скобло Ю.С., Соколовська Т.Б., Мазоренко Д.І., Тіщенко Л.М., Троянов М.М. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. – Київ: Кондор, 2003. – 424с.
25. Черняков О.Г., Кочін І.В., Сидоренко П.І., Букін В.Є, Костенецький М.І. Медицина катастроф. Навч. посібник. К.: "Здоров'я". 2001, - 348 с.
26. Яким Р.С. Безпека життєдіяльності. Навч. посіб. – Львів: Видавництво "Бескид Біт", 2005. – 304 с.
27. Яремко З.М. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник. Львів. Видавничий центр ЛНУ ім. Ів. Франка, 2005.- 301 с.

Додаткова література

1. Бегун В.В., Бегун С.В., Широков С.В. Казачков І.В., Литвинов В.В., Письменний Е.Н. Культура безпеки на ядерних об'єктах України. Учебн. пособие. – К. НТУУ КПІ, 2009, -363с.
2. Безопасность жизнедеятельности: Учебник / Под ред. проф. Э.А. Арустамова. – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Изд. дом "Дашков и К", 2000. – 678 с.
3. Безпека життєдіяльності: Навч. посіб. / О.С. Баб'як, О.М. Сітенко, І.В. Ківва та ін. – Х.: Ранок, 2000. – 304 с.
4. Заплатинський В. М. Полімовний тлумачний словник з безпеки. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 120 с. ISBN 978-911-01-0002-1
5. Заплатинський В., Матис Й. Безопасность в эру глобализации. Монография. – ЦУЛ, 2010.- 142.
6. Іванова І.В., Заплатинський В.М., Гвоздій С.П. "Безпека життєдіяльності" навчально-контролюючі тести. – Київ: "Саміт-книга", 2005. – 148 с.
7. Импульсная техника пожаротушения и многоплановой защиты. Изд.3-е, с изм. и доп./ Сост. В.Д.Захматов, А.С. Кожемякин. – Черкассы: ЧГТУ, 2002. – 31 с.
8. Кулалаєва Н.В., Михайлюк В.О., Халмурадов Б.Д., Ручні та пересувні засоби пожежогасіння: основні типи, будова та безпечно використання. Навчальний посібник. Київ, 2011. – 189 с.
9. Кулешов Н.І., Уваров Ю.В., Олейник Є.Л., Пустомельник В.П., Єгурнов Ф.І. Пожежна безпека будівель та споруд. – Харків, 2004. – 271 с.
10. Літвак С. М., Михайлюк В. О. Безпека життєдіяльності. Навч. посібник. Миколаїв. - ТОВ "Компанія ВІД". – 2001. – 230 с.
11. Надзвичайні ситуації. Основи законодавства України. – К., 1998. – 544 с.
12. Основи соціоекології: Навч. посіб. / Г.О. Бачинський, Н.В. Бернада, В.Д. Бондаренко та ін.; За ред. Г. О. Бачинського. – К.: Вища шк., 1995. – 238 с.
13. Павленко А. Р. Компьютер и здоровье. Решение проблемы. 3-е изд., перераб. и доп. – К.: "Основа", 1998. – 152 с.
14. Пістун І. П. Безпека життєдіяльності: Навч. посіб. – Суми: Університет. книга, 1999. – 301 с.
15. Правила пожежної безпеки в Україні, затверджені наказом МНС України 19.10.2004 року № 126
16. Смоляр В. І. Фізіологія та гігієна харчування. Підручник для студентів. – К.: "Здоров'я", 2000. – 335 с.
17. Халмурадов Б.Д. Безпека життєдіяльності. Перша допомога в надзвичайних ситуаціях: Навч.посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 138 с.
18. Ярошевська В.М., Ярошевський М.М., Москальов І.В. Безпека життєдіяльності. – К.: НМЦ, 1997. – 292 с.

7.1.3. Інтернет ресурси

1. <http://www.dnopr.kiev.ua> - Офіційний сайт Держпраці.
2. <http://www.mon.gov.ua> - Офіційний сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.
3. <http://www.mns.gov.ua> - Офіційний сайт Міністерства надзвичайних ситуацій України.
4. <http://www.social.org.ua> - Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.
5. <http://portal.rada.gov.ua> - Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
6. <http://base.safework.ru/iloenc> - Енциклопедія по охороне и безопасности труда МОТ.
7. <http://base.safework.ru/safework> - Библиотека безопасного труда МОТ.
8. <http://www.nau.ua> - Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».
9. Офіційне інтернет-представництво Президента України <http://www.president.gov.ua/>.
10. Верховна Рада України <http://www.rada.kiev.ua>.
11. Кабінет Міністрів України <http://www.kmu.gov.ua/>.
12. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України <http://www.mon.gov.ua>, www.osvita.com.
13. Міністерство екології та природних ресурсів України <http://www.menr.gov.ua/>.
14. Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи <http://www.mns.gov.ua/>.
15. Рада національної безпеки і оборони України <http://www.rainbow.gov.ua/>.
16. Постійне представництво України при ООН <http://www.uamission.org/>.
17. Північноатлантичний альянс (НАТО) <http://www.nato.int/>.
18. Новини про поточні події у світі, в т. ч. про надзвичайні ситуації <http://www.100top.ru/news/> (російською мовою).
19. Сайт, присвячений землетрусам та сейсмічному районуванню території <http://www.scgis.ru/russian/>.
20. Сайт, присвячений надзвичайним ситуаціям природного характеру <http://chronicl.chat.ru/>.
21. Офіційний сайт Американського вулканологічного товариства <http://vulcan.wr.usgs.gov/> (англійською мовою).
22. Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів при Раді національної безпеки і оборони України <http://www.erriu.ukrtel.net/index.htm>.
23. <http://www.dnopr.kiev.ua> - Офіційний сайт Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду (Держгірпромнагляду).
24. <http://www.social.org.ua> - Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.
25. <http://www.iacis.ru> - Официальный сайт Межпарламентской Ассамблеи государств-участников Содружества Независимых Государств (МПА СНГ).
26. <http://base.safework.ru/iloenc> - Энциклопедия по охроне и безопасности труда МОТ.
27. <http://base.safework.ru/safework> - Библиотека безопасного труда МОТ.
28. <http://www.nau.ua> - Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».
29. <http://www.budinfo.com.ua> - Портал «Украина строительная: строительные компании Украины, строительные стандарты: ДБН ГОСТ ДСТУ».